HAMID OLIMJON SHE’RIYATIDA METAFORALARNING LINGVOPOETIK XUSUSIYATLARI

Fayziqulova Gulhayo Norpo‘lat qizi
Jizzax shahar 26- umumiy o‘rta ta'lim
maktabi ona tili va adabiyot fani o‘qitivchisi

***Annotatsiya*:** Mazkur maqolada Hamid Olimjon she’riyatida metaforalarning lingvopoetik xususiyatlari, ularning badiiy obraz yaratishdagi o‘rni va semantik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shoirning muhabbat, tabiat va inson ruhiyati bilan bog‘liq she’riy tasvirlarida metaforik birliklarning emotsional-ekspressiv vazifasi yoritiladi. Metaforalarning lirik qahramon kechinmalarini ifodalash hamda badiiy matn ta’sirchanligini oshirishdagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Hamid Olimjon, metafora, lingvopoetika, obrazlilik, badiiy tasvir, semantika, poetik tafakkur, ekspressivlik.

Kirish

O‘zbek she’riyatida badiiy tilning obrazlilik imkoniyatlarini namoyon etgan ijodkorlardan biri Hamid Olimjondir. Shoir ijodida inson qalbidagi kechinmalar, muhabbat, baxt, tabiat va ona yurtga sadoqat kabi tushunchalar turli poetik vositalar yordamida ifodalanadi. Ayniqsa, metaforalar uning she’riy tilida alohida o‘rin egallaydi.

Metafora bir predmet yoki hodisa nomining ma’no o‘xshashligi asosida boshqa tushunchaga ko‘chirilishidir. Badiiy matnda metafora oddiy nomlash vositasi bo‘lib qolmay, muallifning individual tafakkuri, estetik qarashlari hamda hissiy munosabatini ifodalovchi uslubiy birlik sifatida namoyon bo‘ladi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi Hamid Olimjon she’riyatidagi ayrim metaforik birliklarning semantik tuzilishini aniqlash va ularning lingvopoetik vazifalarini tahlil qilishdan iborat.

Asosiy qism

Hamid Olimjon she’riyatida metaforik tasvir ko‘pincha tabiat hodisalari bilan inson ruhiy holati o‘rtasidagi ma’noviy aloqaga asoslanadi. Shoir bahor, gul, bog‘ va boshqa tabiat obrazlari orqali muhabbat, yoshlik, baxt hamda ruhiy yangilanish tushunchalarini ifodalaydi.

Jumladan, “Eng gullagan yoshlik chog‘imda” she’rida yoshlik va muhabbat gul hamda bog‘ obrazlari orqali tasvirlanadi. Lirik qahramonning qalbi bog‘ga, muhabbat esa unda ochilgan gulga ma’nodosh obraz sifatida talqin etilishi mumkin. Bu yerda bog‘ va gul so‘zlari o‘zining bevosita lug‘aviy ma’nosidan tashqariga chiqib, insonning ichki kechinmalarini ifodalovchi metaforik birliklarga aylanadi.

Mazkur tasvirda ikki semantik maydon o‘zaro bog‘lanadi: birinchisi — tabiat va o‘simliklar olami, ikkinchisi — inson hissiyotlari hamda ruhiy hayoti. Bunday ma’no ko‘chishi mavhum tuyg‘ularni aniq va tasavvur qilish mumkin bo‘lgan obrazlar orqali ifodalash imkonini beradi.

Shoirning “Har yurakning bir bahori bor” she’rida ham bahor obrazi faqat yil faslini anglatmaydi. U insonning muhabbatga to‘la davri, orzu-umidlari va ruhiy uyg‘onishini ifodalovchi poetik ramz sifatida namoyon bo‘ladi. Natijada bahor tushunchasi vaqt va tabiat hodisasi doirasidan chiqib, inson hayotining ma’lum hissiy bosqichini anglatuvchi metaforaga aylanadi.

Metaforalarning yana bir muhim xususiyati shundaki, ular she’riy matnda hissiy-ekspressiv ma’noni kuchaytiradi. Oddiy xabar shaklida ifodalangan fikr o‘quvchiga muayyan ma’lumot yetkazsa, metaforik tasvir shu fikrni obrazli va ta’sirchan tarzda anglashga yordam beradi.

“O‘rik gullaganda” she’ridagi lirik qahramonning xayolini gul bilan bog‘lovchi ifoda ham shu jihatdan e’tiborlidir. Unda inson tasavvuri va ruhiy holati tabiatning go‘zalligi bilan uyg‘unlashtiriladi. Xayol moddiy predmet emas, biroq poetik ifoda uni gul bilan bog‘lash orqali tasavvur etiladigan obrazga aylantiradi.

Bu kabi metaforik birliklarni semantik jihatdan quyidagicha guruhlash mumkin:

Muhabbat metaforalari — sevgi tuyg‘usini gul, bog‘ va bahor obrazlari orqali ifodalovchi birliklar.

Ruhiy holat metaforalari — baxt, quvonch va orzu kabi mavhum tushunchalarni predmetli obrazlarga ko‘chiruvchi vositalar.

Tabiatga asoslangan metaforalar — tabiat hodisalarini inson hayoti va kechinmalari bilan bog‘lovchi poetik tasvirlar.

Mazkur guruhlash tahlil qilingan she’riy namunalar asosidagi dastlabki semantik tasnif bo‘lib, uning qamrovini kengaytirish uchun shoirning boshqa asarlarini ham o‘rganish zarur.

Lingvopoetik nuqtayi nazardan, Hamid Olimjon metaforalarining ahamiyati ularning faqat ko‘chma ma’no hosil qilishida emas. Ular badiiy matnda hissiy yaxlitlikni ta’minlaydi, muallifning estetik munosabatini ifodalaydi hamda o‘quvchi tasavvurida muayyan poetik manzara yaratadi.

Xulosa

Hamid Olimjon she’riyatidagi metaforalar lirik qahramonning ichki kechinmalarini obrazli ifodalashda muhim vazifa bajaradi. Tahlil qilingan she’rlarda bahor, gul va bog‘ kabi birliklar tabiatga oid bevosita ma’nosi bilan birga muhabbat, yoshlik, baxt va ruhiy uyg‘onish tushunchalarini ham ifodalaydi.

Metaforalar shoirning individual poetik tafakkurini ochib beruvchi, matnning emotsional-ekspressiv ta’sirini kuchaytiruvchi hamda turli semantik maydonlarni birlashtiruvchi badiiy vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Demak, Hamid Olimjon she’riyatidagi metaforalarni lingvopoetik jihatdan o‘rganish ijodkorning individual uslubini, obraz yaratish mahoratini va o‘zbek badiiy tilining ifoda imkoniyatlarini aniqlashda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Hamid Olimjon. “Eng gullagan yoshlik chog‘imda”. She’r.
2. Hamid Olimjon. “Har yurakning bir bahori bor”. She’r.
3. Hamid Olimjon. “O‘rik gullaganda”. She’r.

4. Quvvatova D. Hamid Olimjonning “O‘rik gullaganda” she’rini va “Bo‘lsam” radifli g‘azalini klaster usulida o‘rganish yo‘llari. Xalqaro ilmiy konferensiya materiallari, 2022. DOI: 10.53885/edinres.2021.74.10.024.
5. Hamid Olimjon she’rlari elektron to‘plami. Ilmlar.uz.